

Smaastykker.

Da de Seest Bymænd skyldtes for ulovligt Købmandskab.

I Rigsarkivet findes som Bilag til Journal for Ribe og Aarhus Stifter en Mængde Pakker med indkomne Skrivelser til Rentekammeret. Flere af disse Pakker er saa medtagne, at de ikke taaler at pakkes ud, da de i tidligere Tid har været udsat for Mishandling og Fugtighed; men en Del er dog saa velbevarede, at de kan laanes paa Arkivets Læsestue. Mellem disse findes en ejendommelig Sag vedrørende Smugleriet ved den dansk-slesvigske Toldgrænse.

Det var d. 16. Maj 1748, at Mølleren i Vrenderup ved Kolding, Marcus Madsen, satte sig til at skrive et Brev til selve Kongen om, at Bønderne i Seest spillede under Dække med Toldvæsenet og førte stor ulovlig Handel med Køer og Stude. Efter en underdanig Indledning berettede Marcus Madsen i sit Brev, at en af Vadstedriderne, d. v. s., en af de Mænd, der bistod Toldbetjentene, førte stor Kvægshandel sammen med de tre Bønder, Troels Jensen, Poul Hansen og Hans Bertelsen. Den angivne Vadstedrider hed Andreas Pedersen. Mølleren meddelte endvidere, at han flere Gange i sin Egenskab af Tilsynsmand havde opdaget disse Ulovligheder og været de omtalte Mænd til stor Hinder; men han havde herfor høstet Had og Forfølgelse og mente

ikke, at hans Modstand var tilstrækkelig. Da de andre Tilsynsmænd var »ganske unyttige«, kunde de nævnte Gaardmænd gøre, hvad de lystede.

Endvidere udtalte Brevskriveren sin Forargelse over, at en Mand, der nyder Hans Majestæts gode Løn, kunde være med til slig Utroskab. Selv frygtede han for at gribe direkte ind af Hensyn til »sit Liv og sine Lemmers Forlis«, eftersom Andreas Pedersen var et »slem og ondt Menneske, der vilde være en Trusel mod ham og hans fattige Gods«, hvis han ikke blev taget i Forvaring før Sagens Undersøgelse.

Mølleren beklagede sig desuden over, at den ulovlige Handel var til stor Skade for de fattige og ærlige, idet Folk kunde handle mere fordelagtigt med de Bønder, der snød Toldvæsenet. Grunden til den ringe Respekt for Toldvæsenet søgte han i den Omstændighed, at der ikke i de senere Aar var givet Tilsynsmændene nødvendige Instrukser. Især havde den grasserende Kvægsyge vendt op og ned paa Toldernes Arbejde. Mange var ligefrem af den Mening, at Tilsynsmændene ikke havde Ret til at fungere mere.

Endelig beder Angiveren om vedblivende at maatte være Tilsynsmand for Seest, saafremt det behager Hans Majestæt at beholde Tilsynsmændene, og hvad Sagens videre Forløb angaar, anmoder han om fri Proces (Beneficium Paupertatis) og »Pardon i Naade« for de, der skulde vidne i Sagen, da Tjenestefolk o. l. ellers gerne kunde vidne falsk af Frygt for Følgerne.

Gennem Rentekammeret sendte Kongen den modtagne Sag til Stiftamtmand Gabel paa Bramminge Hovedgaard, for at han kunde undersøge Sagen. Gabel foretog i den Anledning en Rejse til Kolding og indhentede en skriftlig Erklæring hos Kammerherre, Amtmand von Bülow.

Denne begynder sin Erklæring med at oplyse, at

de Kolding Toldbetjente selv i en Forestilling til Kammerkollegiet havde oplyst, at i Sognene Syd for Kolding var de fleste Landmænd — Tilsynsmændene iberegnet — ikke i Stand til at legitimere deres Kvæg, siden Kvægsygen brød ud, da enhver paa alle mulige Maader søgte at forsyne sig.

Et Par orienterende Bemærkninger kan maaske her være paa sin Plads. Fra ældgammel Tid var Størstedelen af den danske Eksport af Stude og Øksne gaaet til Holland; men paa Grund af Toldforhøjelser i 1691 og 1718 var Handelen med Holland blevet mindre og mindre, i Stedet solgtes nu de fleste Stude og Øksne i Hertugdømmerne til en noget lavere Pris. Imidlertid blev Hollands Kvægbestand omkring 1740 angrebet af en heftig Pest, saa Landet igen maatte ty til de danske Eksportører. Medens den samlede Toldafgift for Stude og Øksne i 1736 beløb sig til 17,773 Rdl. steg den i 1741 til 52,978 Rdl. I 1745 var den dog igen sunket til 29,088 Rdl., vel sagtens paa Grund af, at Kvægsygen nu ogsaa havde bortrevet en stor Del af Danmarks Kvægbestand. I 1747 saa man sig ligefrem nødsaget til at forbyde al Udførsel af Græsøksne og ustaldede Øksne, saaledes at kun Staldøksne og Stude kunde sælges til Udlandet.

Det er indlysende, at en Kvægpest, der greb om sig i det Omfang som den her omtalte, var i høj Grad generende for Toldvæsenet. I normale Tider havde man nøjagtige Lister over hver Mands Besætning; men naar Kvæget døde i Flokkevis var det et uoverkommeligt Arbejde at holde Listerne a jour, og Folk benyttede Lejligheden til fri Handel.

Amtmand von Bülow udtalte da ogsaa i sin Erklæring, at han intet hellere ønskede, end at der kunde komme ordnede Forhold i det Amt, der var ham betroet, og mente ogsaa, at Befolkningen gerne

vil holde sig Loven efterrettelig. — Derimod havde Amtmanden intet til overs for Angiveren, som han betegnede som »et ugudeligt, ryggesløst og maliciøst Menneske«, der idelig laa i Proces med sine Medmennesker o. bl. a. havde voldt Rytter- og Landmillits-sessionerne mange Besværinger, saavel i Amtmandens Tid som i hans Forgængers. Det almindelige Rygte var ham imod, og hans egen Sognepræst gav ham et daarligt Skudsmaal.

Amtmanden kunde derfor ikke tilraade, at Marcus Madsen fik fri Proces. Ikke alene kunde han derved genere alle sine Modstandere; men det kunde endog befrygtes, at han vilde tjene store Summer derved, især hvis han erholdt Pardon for Vidnerne, idet han saa kunne forskaane dem, der betalte ham derfor, selv om de var de største Defraudanter (Smuglere). Angiveren havde endnu aldrig givet saadanne Beviser paa Ærlighed, der gjorde ham egnet til at lede en Undersøgelse i Toldsvig, og hvis han skulde lede en Kommission, vilde han sikkert ikke lede den i Kongens Interesse.

Med Amtmand v. Bülow's Skrivelse fulgte følgende Attest fra de sigtede Bønder i Seest: »Vi underskrevne, Hans Kongelige Majestæts Rytterbønder i Seest, undrer os højlig over, at Marcus Madsen, Møller i Vrenderup Mølle, ikke har bluet og undset sig ved saa haardelig at beføre os arme og fattige Mennesker for vores allernaadigste Arve Konge og Herre, da han ved sin til Hans Kongelige Majestæt allernaadigst indgivne Supplik saa ildesindet og falskelig har angivet os som de, der skulde findes utro og ved Underslæb og Toldsvig svigagtelligen handle og defraudere vores allernaadigste Konge, da han beskylder os som de, der bruger stor ulovlig Handel i een Complot med hverandre, med Heste og Hopper, samt Køer og

Stude. Sandelig, vi kan ingenlunde begribe, hvad der har tilskyndet dette onde Menneske til denne forrædderiske Gerning; thi ingenlunde har han dertil haft mindste Føje eller Aarsag formedelst ringeste af os begangen Utroskab. Langt mindre har hans Samvittighed af nogen redelig og ærlig Intention tvunget ham til saadant; thi det kan enhver, som kender ham, med Sandhed sige, som almindeligt siges om saadan et Menneske, at hans Ærlighed tvinger ham ikke; men det eneste og vigtigste, som har drevet ham til denne onde Gerning, har uden Tvivl været hans Ugudelighed og Malitie, da det er aabenbart for Gud og bevisligt nok for alle dem, der kender ham, at han er et maliciøst, opsætsigt, uroligt og trættekært Menneske, der tragter efter og søger sin Lyst i andres Ulykke, Ruin og Fordærvelse. Til hvad Forargelse han paa nogle Aar har været Menigheden, som han skulde være et Lem udi, beviser tydeligt nok hans egen og vores Sognepræst, velærværdige Hr. Humble ved sin os meddelte Attest under 8. hujus, som herhos vedfæstet følger.«

Derefter gennemgaaes i Enkelthederne den vedhæftede Attest fra Sognepræsten. Heraf fremgaar det, at Marcus Madsen, til Trods for, at han har en dygtig og vindskibelig Kone, fører et løsagtigt Levned. Bl. a. var han ved en Absolution i Seest Kirke blevet udlagt som Fader til et af Maren Hansdatter født uægte Barn. I 18 Maaneder havde han ikke søgt Herrens Bord, og hans gamle Fader havde han i høj Grad mishandlet, ja endog slaaet ham. Ang. det omtalte Barn havde han prøvet paa at frasværge sig Skylden ved et fremmed Tingsted; men Dommeren der havde henvist ham til Koldinghus Birketing, saa det ikke lykkedes for ham.

Til Slut anfører Bønderne i deres Attest, at de vil

blive ruineret ved en Proces, da Marcus Madsen ikke er i Stand til at erstatte dem deres Udlæg til Prokuratorer, eftersom han intet ejer.

Ogsaa fra Toldkammeret i Kolding blev der affattet Attester, hvori Tolderen erklærede, at Vadstedriderne var ærlige og flittige Mennesker, der passede deres Embeder og bl. a. havde opbragt en Del Kvæg til Konfiskation.

Den Skrivelse, der kaster det klareste Lys over Sagen, er dog en Attest fra Vadstedriderne selv, idet de hævder, at det hele er en ren og skær Hævnakt. De havde nemlig i September 1747 opbragt 24 Stude og 2 Køer, som var blevet konfiskeret. Marcus Madsen var mistænkt for at være Hovedmanden i det paagældende Smugleri, men havde nægtet at kende noget til Kreaturerne. Da de var opbragt paa en Indhegning i Gjelleballe Skov, som Marcus Madsen netop havde lejet, havde han dog stadig Skinnet imod sig. Hvis han havde været Ejer af Kreaturerne eller en Del af dem, havde han ved Konfiskationen lidt et stort Tab, hvad der let kunde skabe Hævntanker i hans uligevægtige Sind.

Andreas Pedersen fremhæver endvidere, at han flere Gange har været i Ordstrid med Angiveren. Blandt andet havde Marcus Madsen flere Gange kaldt ham for en Drabsmand, fordi han havde været til Stede ved et uopklaret Mord i Vejen; men da Højesteret havde frifundet ham ved Dom af 7. Maj 1741, kunde han ikke finde sig i slige Chikanier. At han eller nogen af de andre Vastedridere skulde have begaaet Ulovligheder, benægtes paa det bestemteste.

Det var saaledes ikke noget godt Skudsmaal, der fra de forskellige Sider blev givet Marcus Madsen, og da Stiftamtmand Gabel havde gennempløjet de forskellige Dokumenter, (hvert af Skrivelserne var

paa flere Foliosider), tog han ikke i Betænkning at slutte sig til de anklagedes Parti.

Den 23. Juli 1748 skrev han til Rentekammeret, at det vilde være til Hans Majestæts Skade og Rytterbøndernes Ruin, om Marcus Madsen fik fri Proces, og det vilde kun føre til, at han med sin bekendte Trættekærlighed vilde anklage en Mængde Mennesker, saa ingen i Egnen kunde vide sig sikker. Sluttelig konstaterer han følgende:

1. »At bemeldte Marcus Madsen skal være bekendt for et ugudeligt, trættekært og maliciøst Menneske, som der ofte for hans andre Forhold er klaget over.

2. At hverken de beskyldte Bymænd eller Bønder i Seest formodes at have begaaet nogen stor ulovlig Købmandskab, ej heller at Vadriderne med dennem skal have colluderet.

3. At Aarsagen til bemeldte Marcus Madsen gjorde Angivelse formentlig skal have sin Rod i og Oprindelse af Had og Hævn mod Vadstедriderne, fordi de i deres Tjenestes Forretning har gjort, hvad de burde, og Tid efter anden opbragt en Del Heste og Kvæg til Konfiskation«.

Hermed sluttede en Sag, der ikke alene giver os et Indblik i, hvad Forstyrrelse et uligevægtigt Menneske kunde afstedkomme, men tillige afslører de Vanskeligheder Kvægsygen førte med sig for Toldvæsenets Folk,

M. A. Ebbesen.

Galgen ved Hvolbøl.

Kong Frederik II befalede i 1561, at den, der hemmelig uddrev Øksne af Riget, skulde have forbrudt sine Øksne og straffes som for andre stjalne Koster, det vil sige ved Hængning, da både Varernes Værdi